

Dominika Kasprowicz

Instytut Politologii, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Europejska (de)konstrukcja – ewolucja programowa partii skrajnie prawicowych wobec kwestii europejskich

Wstęp

Stosunek partii politycznych i społeczeństw do procesu integracji europejskiej jest tematem wielu opracowań. W publikacjach poświęconych analizie partii politycznych i systemów partyjnych to zagadnienie pojawia się w dwóch głównych kontekstach – wizji procesu integracji europejskiej, jej tempa i zakresu oraz wpływu procesów integracyjnych na systemy partyjne poszczególnych krajów. Niniejszy artykuł wpisuje się w ten schemat, zwłaszcza w pierwszą jego część, jednocześnie jego głównym celem jest zbudowanie perspektywy porównawczej dla partii skrajnie prawicowych Europy Zachodniej oraz Polski, Czech, Słowacji i Węgier. Projekt badawczy opiera się na wynikach jakościowej analizy programów partii politycznych oraz wystąpień liderów partii zaliczanych do grupy skrajnie prawicowych.

Tak sformułowany problem badawczy zawiera szereg założeń, które należy przedstawić w pierwszej kolejności. Pierwsze z nich dotyczy **znaczenia partii w procesie integracji europejskiej**. Partie, jako podmioty właściwe dla demokratycznego systemu politycznego, spełniają rolę instytucji wiodących w przestrzeni publicznej oraz zarazem konstytutywnych dla demokracji. Proces ich instytucjonalizacji w okresie powojennym, a co za tym idzie preferowany model polityki, działalność ideotwórcza oraz efekty aktywności publicznej wpływają na polaryzację życia społecznego oraz mechanizmy zmiany całych systemów, których są nieodłączną częścią. Mowa zarówno o systemach poszczególnych państw (członkowskich) jak i kształtowaniu ponadnarodowej sceny politycznej.

Nowe płaszczyzny działania, jaką oferują partiom narodowym instytucje europejskie (choć jak wskazano powyżej, ograniczone), takie jak Parlament Europejski czy Komisja Europejska, uważane są za istotną z punktu widzenia powstawania nowych (europejskich) wątków programowych¹. Z drugiej strony należy zauważyć, że pomimo ich obecności w programach partyjnych nie są stanowią nowej osi podziału sceny partyjnych. Píše o tym m.in. Peter Mair, uznając, że efekty integracji europejskiej na płaszczyźnie partyjnej poszczególnych krajów są ograniczone, w związku z tym jeśli poszukujemy nowych linii podziałów, „Europa jako taka dla powstania

¹ S. Hix, Ch. Lord, *Political Parties in the European Union*, London 1997, s. 21–49; S. Hix, *Parties at the European level*, [w:] *Political parties in advanced industrial democracies*, ed. P. Webb, D. Farrell, I. Holliday, Oxford 2003, s. 280–309.

tego podziału nie jest czynnikiem ani koniecznym, ani wystarczającym”². Nie stanowi też dla partii politycznych środowiska jednoznacznie przyjaznego. W procesie integracji europejskiej czy tworzenia i działania „unijnych” instytucji prymat partii jako organizacji nieodzownych i spełniających kluczowe funkcje zostaje zakłócony. Proces integracji europejskiej wprowadza bowiem wzorce zarządzania, w których partie polityczne nie spełniają roli wiodącej. Mair wskazuje na transfer uprawnień decyzyjnych z płaszczyzny krajowej do instytucji ponadnarodowych, gdzie dominują procesy o charakterze konsensualnym, nie większościowym. Uniemożliwia to partiom konkurowanie według dotychczasowych wzorców, w oparciu o łatwo rozróżnialne polityczne platformy³. Te uwagi stawiają pod znakiem zapytania traktowanie partii politycznych jako elementów konstytutywnych europejskiego systemu politycznego, biorąc jednak pod uwagę cel artykułu – czyli prezentację stanowisk wybranej grupy partii wobec kwestii europejskich – pozostajemy na gruncie państw, gdzie dominacja partii w zakresie ustawodawczym i wykonawczym, a także wpływu na opinię publiczną pozostaje niepodważalna.

Kolejne założenie stoi za wyborem jednostek analizy, jakim jest konkretna grupa partii politycznych. W niniejszym artykule zwracamy tu bowiem uwagę na **grupe partii skrajnie prawicowych**. W tym miejscu należy wyjaśnić, że nie ma wśród badaczy zgody co do faktu istnienia teże nowej rodziny partii. Do określenia tej samej grupy partii używa się szeregu etykiet: od neofaszyzmu czy ultraprawicy po nowy (skrajny) populizm. W niniejszym opracowaniu przyjmuję stanowisko m.in. C. Mudde, który nową rodzinę partii wyodrębnia na podstawie wspólnego rdzenia ideowego, w skład którego wchodzi trzy elementy: natywizm, autorytaryzm i populizm⁴.

Pierwsza z kategorii – natywizm – ma w ideologii populistycznej skrajnej prawicy charakter dominujący. To ideologia, w myśl której „państwo powinno być zamieszkane wyłącznie przez osoby należące do grupy narodowej (*native group*), pozostałe osoby czy idee stanowią zaś fundamentalne zagrożenie dla homogeniczności państwa narodowego”⁵. Innymi słowy, natywizm to połączenie nacjonalizmu i ksenofobii. Autorytaryzm – druga z cech – rozumiany jest z punktu widzenia psychologii społecznej i koncepcji osobowości autorytarnej jako „ogólna skłonność do gloryfikowania, pozostawania w pozycji podwładnej oraz bezkrytycznej do grupowego autorytetu oraz skłonność do karania jednostek spoza grupy w imię określonego autorytetu moralnego”. Trzecią cechą składową ideologii jest populizm (rozumiany jako ideologia, nie styl działania)⁶.

² P. Mair, *The limited impact of Europe on national party systems*, „West European Politics” 2000, vol. 23(4), s. 35.

³ P. Mair, *Party System Change Approaches and Interpretations*, Oxford 2002, s. 132–133; P. Mair, *Political Opposition and the European Union*, „Government and Opposition” 2007, vol. 42(1), s. 1–17.

⁴ C. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge 2007, s. 11 i nast.

⁵ Ibidem, s. 22.

⁶ C. Mudde wobec tego niezwykle kompleksowego zjawiska przyjmuje podejście zbliżone do m.in. Paula Taggart, to znaczy uważa populizm za ideologię, gdzie społeczeństwo dzieli się na dwie antagonistyczne grupy: lud (*pure people*) i skorumpowaną elitę, a celem polityki jest odzwierciedlanie i wyrażanie woli ludu.

Te wątki programowe skrajnej prawicy w Europie Zachodniej, które można podsumować hasłem „Nasi ludzie pierwsi!”, występują również na terenie Europy Środkowej. Prymat narodowej czy etnicznej wspólnoty zbiega się w apelu tych partii ze wskazaniem zagrożenia. I tak, o ile w programach czy retoryce partii zachodnioeuropejskich „wróg” nadciąga z zewnątrz (głównie imigranci), to w analizie programów i wystąpień skrajnej prawicy czeskiej, węgierskiej, słowackiej i polskiej mamy do czynienia z różnorodnymi jego emanacjami. Istotny jest wątek „obrony” rodaków stanowiących mniejszość w kraju sąsiedzkim, ataki skrajnej prawicy wymierzone są także w mniejszości narodowe zamieszkujące dany kraj, jeszcze inny przykład stanowią abstrakcyjne konstrukty, gdzie „wrogami” są np. twórcy „spisku żydowskiego” czy **unifikująca Unia Europejska**.

Do grupy tak zdefiniowanych partii skrajnie prawicowych zaliczyć można: w Czechach Stowarzyszenie na rzecz Republiki – Republikanie Miroslava Sládka (SPR-RSČ), Partię Narodową (NS), Partię Robotników (DS), w Polsce Ligę Polskich Rodzin (LPR) czy Narodowe Odrodzenie Polski (NOP), na Węgrzech Węgierską Partię Sprawiedliwości i Życia (MIÉP), Ruch na Rzecz Lepszych Węgier – Jobbik, na Słowacji Słowacką Partię Narodową (SNS), Prawdziwą Słowacką Partię Narodową (PSNS), Słowacką Partię Ludową (SLS) i Słowacką Wspólnotę Narodową (SNJ).

Tak rozumiana grupa partii skrajnie prawicowych wskazywana jest jako przykład sił dekonstrukcyjnych czy eurosceptycznych. Z racji swoich założeń programowych opartych na natywizmie, autorytaryzmie i populizmie zaliczane są do sił stojących w opozycji do procesu integracji europejskiej. Ich stosunek do kwestii europejskich lokuje się w zaproponowanym w 1998 i rozwiniętym w 2000 roku przez Paula Taggart i Aleksa Szczerbiaka podziale na miękki eurosceptycyzm (*hard euroscepticism*) vs twardy eurosceptycyzm (*soft euroscepticism*). Wszystkie objęte analizą partie Polski, Słowacji, Czech i Węgier zalicza się do nurtu twardego eurosceptycyzmu⁷.

⁷ Doprecyzowując tę definicję, autorzy do grona partii twardego eurosceptycyzmu zaliczają te, które są partiami jednego tematu (*single issue party*) skupionymi na wskazanej powyżej negacji UE, lub te, które chcą fundamentalnych zmian w warunkach, na jakich dany kraj opiera swoje członkostwo. I tak, partiami twardego eurosceptycyzmu są według nich również te, które warunkowo członkostwo w UE popierają – jednak dyktowane przez te partie warunki są nierealne do spełnienia. Miękki eurosceptycyzm występuje, gdy nie mamy do czynienia z wynikającym z zasad (pryncypialnym) sprzeciwem wobec UE, lecz wtedy, gdy jeden lub więcej obszarów realizowanej polityki stanowią podstawę sprzeciwu wobec UE lub gdy istnieje poczucie, że interes narodowy stoi w sprzeczności z kierunkami działania UE. Według tej definicji za partie wyrażające miękki eurosceptycyzm będziemy uznawać partie, które zgadzają się na unijne *status quo*, lecz sprzeciwiają się dalszemu procesowi integracji europejskiej, jego pogłębieniu. Dodatkowo to partie, w programach których eurosceptyczne stanowisko jest jednym z wielu wątków programowych. Patrz szerzej: P. Taggart, A. Szczerbiak, *Politics of euroscepticism in Europe*, [w:] *Opposing Europe*, ed. P. Taggart, A. Szczerbiak, vol. 1, Oxford 2008, s. 7.

Tab. 1. Podział partii politycznych Europy Środkowej ze względu na prezentowany miękki lub twardy eurosceptycyzm

Kraj	Twardy eurosceptycyzm	Miękki eurosceptycyzm
Polska	Samoobrona Liga Polskich Rodzin (LPR)	Prawo i Sprawiedliwość (PiS) Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL)
Czechy	Komunistyczna Partia Czech i Moraw (KSČM) Republikanie Milošlava Štábla (SPR-SRČ)	Obywatelska Partia Demokratyczna (ODS)
Słowacja	Komunistyczna Partia Słowacji (KSS) Słowacka Partia Narodowa (SNS) Prawdziwa Słowacka Partia Narodowa (PSNS)	Partia Ludowa – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (HZDS) Smer
Węgry	Węgierska Partia Sprawiedliwości i Życia (MIÉP) Węgierska Komunistyczna Partia Robotników (Munkaspart)	FIDESZ-MPP Węgierska Partia Socjalistyczna (MSzP)

Źródło: P. Taggart, A. Szczerbiak, op. cit., s. 12, opracowanie własne

Ten sposób dzielenia partii politycznych znalazł w kolejnych latach wielu zwolenników, ale również spotkał się z ostrą krytyką, m.in. Casa Mudde i Petera Kopeckiego czy Chrisa Flooda i Nicola Conti. Opozycyjność określana przez Taggarta i Szczerbiaka mianem eurosceptycyzmu, u innych autorów pojawia się jako np. eurorealizm czy europragmatyzm. Również Marketa Rulikova zauważa, że pomimo prób wypracowania jednego modelu eurosceptycyzmu, właściwego zarówno dla krajów członkowskich i kandydackich, co próbowali uczynić Taggart i Szczerbiak, eurosceptycyzm krajów kandydujących rządzi się swoją własną logiką. Autorka ta podkreśla również, że można dokonać kolejnej linii podziału – pomiędzy eurosceptycyzmem a eurofobią, która wyraża psychologiczny strach przed czymś nieznanym, co generuje obawy wobec integracji europejskiej⁸.

Trzy typy euro sceptycyzmu partii skrajnej prawicy

Tłem do scharakteryzowania poglądów partii skrajnie prawicowych na kwestie integracji europejskiej w Europie Środkowej będą wzorce występujące w tej grupie partii w Europie Zachodniej. Zostały one w przystępny sposób przedstawione w pracy Silvi Vasiliopoulou, gdzie do analizy autorka posłużyła się trójelementowym schematem określającym płaszczyzny integracji unijnej – założeń, praktyki oraz wizji integracji⁹. Kategorie te wyodrębnione zostały na bazie analizy unijnych dokumentów i dotyczą dyskursu teoretycznego, praktyki w obrębie Unii Europejskiej oraz kierunków zmian w procesie integracji. Kategoria *założenia* rozumiana jest jako wola do każdego rodzaju współpracy na poziomie europejskim, co istotne, wola współpracy może dotyczyć dziedzin nieregulowanych prawem UE. Drugi aspekt *praktyka* obejmuje działania i efekty międzyrządowych i ponadnarodowych

⁸ M. Rulikova, *The influence of Pre-Accession Status on Euroscepticism in EU Candidate Countries*, "Perspectives on European Politics and Society" 2004, vol. 4, s. 30–31.

⁹ S. Vasiliopoulou, *Varieties of euroscepticism*, „Journal of Contemporary European Research” 2009, vol. 5, no. 1, s. 3–23.

zespołów tworzących polityki na szczeblu unijnym. Trzeci *wizje integracji* obejmuje chęć kontynuowania współpracy i pogłębiania procesu integracji rozumianego jako przenoszenie kompetencji państw członkowskich na poziom „unijny”.

Wśród szerokiego spektrum partii skrajnie prawicowych w Europie Zachodniej pierwszą grupę stanowią partie prezentujące najbardziej radykalne poglądy. To partie kontestujące wszystkie trzy elementy integracji, a więc postulujące wyjście poszczególnych państw ze struktur UE i realizację polityk przez instytucje narodowe. Partie te postulują wzmocnienie państwowych/narodowych ośrodków decyzyjnych. Przykładami są: francuski Front Narodowy (FN) i belgijska (flamandzka) partia Interes Flamandzki (VB). W programach tych partii członkostwo w UE jest wskazywane jako źródło problemów ekonomicznych i migracyjnych państw¹⁰. Partie te sprzeciwiały się akceptacji Traktatu Lizbońskiego oraz całego prawodawstwa powstającego na poziomie UE. Żadna forma scedowania uprawnień organów państwowych na rzecz ponadnarodowych nie jest według nich możliwa. Front Narodowy stawia kwestię członkostwa Francji w UE pod znakiem zapytania, postulując referendum w sprawie „odzyskania przez Francję suwerenności względem Brukseli” lub „radykalną renegocjację umów stowarzyszeniowych”¹¹. Flamandzki Interes otwarcie stoi na stanowisku przeciwnym instytucjom UE, jako tworzą „biurokratycznego i ingerującego w obszary, które powinny przynależeć tylko do ludu/suwerena”¹².

Grupa druga obejmuje partie, które uznają zasadę współpracy na szczeblu europejskim, o ile przynosi to korzyści państwom narodowym, jednak idące za tym harmonizacja i unifikacja jest podporządkowana interesowi narodowemu i zasadzie suwerenności, która nie może być przedmiotem kompromisu. Akceptują federacyjny schemat działania w kwestiach, które są korzystne dla specyficznego interesu narodowego. Odrzucają możliwość *praktyki integracji*, decyzje podejmowane mają być na podstawie współpracy międzyrządowej. Żadne decyzje dotyczące państw narodowych nie powinny być podejmowane przez instytucje unijne, zaś UE powinna zostać zreformowana w celu zapewnienia korzyści państwom narodowym. Co za tym idzie, odrzucają możliwość rozwoju i współpracy w zakresie integracji w przyszłości. Przykładami są Austriacka Partia Wolności (FPÖ), włoska Liga Północna (LN) oraz Duńska Partia Ludowa (DF). Dla FPÖ przyszłość Europy leży we współpracy jej obywateli, sama UE traktowana jest jako „jeden z elementów europejskiej rzeczywistości”, a jej ewolucja powinna zmierzać w kierunku uzyskania statusu konfederacji państw europejskich¹³. Duńska Partia Ludowa dostrzega możliwe płaszczyzny współpracy w ramach istniejących struktur UE. Postuluje „bliską i przyjazną współpracę w Europie, ograniczoną jednak do kwestii handlu, ochrony środowiska i hi-tech. Sprzeciw budzi stworzenie enigmatycznych Stanów Zjednoczonych Europy”¹⁴.

¹⁰ Ibidem, s. 3–23.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

Najbardziej kompromisowe stanowisko zajmuje trzecia grupa partii. W odniesieniu do trzech aspektów integracji dwa z nich – założenia i praktyka integracji – zostają przyjęte jako elementy *status quo* konieczne do osiągnięcia korzyści, zwłaszcza ekonomicznych. Przeniesienie części uprawnień do instytucji unijnych, choć politycznie niepożądane, jest konieczne. Postulaty względem instytucji unijnych skupiają się na wpływaniu na polepszanie statusu ekonomicznego państw członkowskich. W tym wariancie nie ma jednak mowy o nawoływaniu do pogłębiania integracji europejskiej w przyszłości. Przykładem jest włoski Sojusz Narodowy (AN)¹⁵.

Zasadnicze pytanie, które pojawia się w tym momencie, dotyczy poglądów partii skrajnie prawicowych nowych państw UE. Jeśli chodzi o państwa Grupy Wyszehradzkiej i ich proces integracji z Unią Europejską w 2004 roku, to przez jednych traktowany był jako ewidentne osiągnięcie i swoista nagroda, ukoronowanie wysiłków transformacyjnych krajów postkomunistycznych. Druga grupa obecna w dyskursie publicznym i partyjnym proces ten, przynajmniej w sferze werbalnej, traktowała w kategoriach zagrożenia. Do tej drugiej grupy zaliczały się analizowane partie skrajnie prawicowe: Liga Polskich Rodzin, Słowacka Partia Narodowa, Węgierska Partia Sprawiedliwości i Życia. Analizowana czeska partia Republikanie Miroslava Sládka, relewancję parlamentarną utraciła w 1998 roku, zaś dwa lata przed wejściem Czech do Unii Europejskiej zniknęła ze sceny politycznej. Nie oznacza to jednak, że zniknęły również tendencje antyunijne. Faktem jest, że nie miały swojego reprezentanta w postaci skrajnie prawicowych partii politycznych w chwili wejścia do UE, nisza ta jednak została szybko zagospodarowana przez nowe partie o podobnej proveniencji.

Przyjęta cezura czasowa obejmuje okres przed i po akcesji. Jest to zabieg celowy, analiza materiałów programowych partii i wystąpień liderów w tych dwóch okresach pozwoli na odpowiedź na pytanie o stosunek tych partii do *założeń integracji*, jej *praktyki* oraz *wizji rozwoju*, czyli ewentualne wpisanie się w zachodnio-europejski schemat, ale przede wszystkim podejście takie daje szansę na ukazanie ewolucji programowej w obrębie grupy partii i jednocześnie uzupełnia w tym zakresie istniejącą literaturę¹⁶.

Co istotne, w okresie przedakcesyjnym tematyka antyeuropejska nie leżała tylko i wyłącznie w gestii partii skrajnie prawicowych. W Europie Zachodniej nurt eurosceptyczny jest słabo obecny w partiach rządzących. Tymczasem w Republice Czeskiej partia wspomnianego już wcześniej Václawa Klause (ODS) sprawowała władzę do roku 1998, na Słowacji Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji (HZDS) jest kolejnym przykładem dużej partii eurosceptycznej, której lider Vladimir Mečiar był zarówno premierem i prezydentem tego kraju. Przeciwnikami traktatu unijnego, czyli dokumentu, nad którym głosowanie można uznać za miernik poparcia akcesyjnego, były Ruch Chrzescijańsko-Demokratyczny (KDH), sprzeciwiający się przekształcaniu UE w „superpaństwo” czy „federację”, opowiadający się za Europą silnych państw, oraz KSS – partia antysystemowa, sprzeciwiająca się członkostwu

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Znaczenie wieloaspektowej i sekwencyjnej analizy postaw partii politycznych wobec konkretnych zagadnień przedstawia m.in. A. Batory w artykule *Membership in Hungarian Party Politics Attitudes to Europe: Ideology, Strategy and the Issue of European Union*, „Party Politics” 2002, vol. 8.

w UE. Kolejne duże partie eurosceptyczne, które odgrywają rolę w głównym nurcie krajowej polityki, to: FIDESZ i Niezależna Partia Drobnych Posiadaczy na Węgrzech oraz Prawo i Sprawiedliwość, Polskie Stronnictwo Ludowe w Polsce.

Radykalny sprzeciw okresu przedakcesyjnego

W pracy poświęconej strategiom integracyjnym Polski, Czech, Węgier i Słowacji Andrzej Podraza pisze, że różnice między nimi wynikały nie tylko z różnic w procesie politycznej transformacji, ale też formułowania priorytetów polityki zagranicznej. W dokumentach przedakcesyjnych tych czterech krajów widniały te same priorytety, jednak różna sytuacja polityczna różnie wpływała na praktykę polityki zagranicznej¹⁷. Różnice występują także w obrębie omawianej grupy partii.

W Polsce Liga Polskich Rodzin prezentowała otwarcie antyunijne nastawienie – wyraz temu dawano wielokrotnie zarówno w kampanii wyborczej w roku 2001, jak i po wyborach. W pierwszej fazie działania czołowi działacze ugrupowań, które weszły w skład LPR, w oświadczeniu o poparciu w wyborach parlamentarnych 2001 Komitetu Wyborczego Ligi Polskich Rodzin pisali: „uczynimy wszystko, aby do tej inicjatywy przyłączyły się środowiska stojące na stanowisku suwerenności Polski, sprzeciwu wobec dyktatu Unii Europejskiej, poszanowania moralności chrześcijańskiej, zachowania polskiej własności i tworzenia nowych miejsc pracy”¹⁸. W założeniach programowych LPR czytamy: „Wypowiemy umowę stowarzyszeniową z UE, która powoduje straty gospodarcze w wysokości 12 mld USD rocznie i przysparza ponad 1,5 mln bezrobotnych”, pkt. 10 i 11: „przywrócimy sprawność i wiarygodność administracji państwowej, zmniejszymy ilość ministerstw i biurokrację, wypowiemy wojnę korupcji i łapówkarstwu urzędników”¹⁹. Oświadczenie wydane w marcu 2002 wyrażało zaniepokojenie faktem, że negocjacje z UE są prowadzone z pominięciem interesu Polski i polskiej rodziny²⁰. Powołano również Polski Komitet Niepodległości, który miał na celu przekonanie społeczeństwa do odrzucenia w referendum traktatu akcesyjnego o przystąpieniu Polski do UE²¹. PKN był w opinii twórców „ogólnonarodowym ruchem na rzecz zachowania wolności i suwerenności naszej ojczyzny wobec planów integracji ze strukturami UE”²². W programie wyborczym z 2001 roku żądano z kolei renegocjacji Traktatu Stowarzyszeniowego, który zdaniem liderów partii przyczynił się do utraty mienia narodowego.

W parze z materiałami programowymi szły wypowiedzi lidera LPR Romana Giertycha oraz jego ojca, Macieja Giertycha. Pierwszy z nich podkreślał ekonomiczne

¹⁷ A. Podraza, *Central Europe in the process of European integration. A comparative study of strategies of the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia towards deepening and widening of the European Integration*, Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation, Praga 2000, s. 107.

¹⁸ Oświadczenie podpisane przez Z. Wrzodaka, R. Giertycha, J. Łopuszańskiego, W. Tomczaka, M. Grabowskiego, A. Bielę, J. Dąbrowskiego, A. Macierewicza z 22 czerwca 2001, druk luźny.

¹⁹ Założenia programowe LPR, druk luźny.

²⁰ Oświadczenie Klubu Parlamentarnego LPR w sprawie sytuacji kobiet w Polsce, 7.03.2002, druk luźny.

²¹ Deklaracja członkowska Polskiego Komitetu Niepodległości, 9.12.2002, druk luźny.

²² Ibidem.

zagrożenia płynące ze strony Unii Europejskiej, a sprzeciw do udziału Polski w UE motywował „czystą ekonomiczną kalkulacją”, w myśl której włączanie się w strukturę „tak zbiurokratyzowanej i drogiej organizacji nie było sprawą, na jaką kraj mógł sobie pozwolić”. Ekonomiczne zagrożenia płynące, zdaniem polityków LPR, ze strony Unii, związane były z planowaną eksploatacją polskich zasobów naturalnych i siły roboczej, zwłaszcza przez Niemcy. Stąd między innymi postulat przeprowadzenia referendum w sprawie wykupu ziemi przez obcokrajowców²³. Temat widoczny był szczególnie w Programie Solidaryzmu Narodowego, gdzie w punkcie 22. czytamy:

Stoimy przed pytaniem, czy będziemy realizować wartości polskie, czy też cudze dla Polski? W konsekwencji czy będziemy mieli pracę, czy będziemy jedli polski chleb, czy będziemy mieli polski dom, czy też w ramach UE będziemy importować bezrobocie, mieszkać na ulicy, jeść cudzy chleb?²⁴

Opisywane rzekome zagrożenia polityczne i ekonomiczne płynące ze strony członkostwa w UE, a obecne w programie LPR, Ewa Maj i Czesław Maj uzupełniają o kwestie społeczno-obyczajowe. Wejście Polski do UE miało według przedstawicieli LPR wpłynąć na zanieczyszczenie języka ojczystego i zmianę polskiej mentalności na bardziej liberalną, jeśli chodzi o wzorce kohabitacji. LPR w swoich dokumentach występowała przeciwko tolerancji dla „preferowanego przez UE” feminizmu czy homoseksualizmu, na pierwszym miejscu stawiała tradycyjne wartości chrześcijańskie i potrzebę ochrony nierozzerwalności małżeństwa²⁵.

LPR prezentowała alternatywną wizję Unii Europejskiej opartą na Rodzinie Narodów Europejskich. Określiła ją wyraźnie w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2004 roku. Liga opowiadała się za „suwerennym i niepodległym Państwem Polskim, a przeciw federacji unijnej i budowaniu superpaństwa europejskiego na gruzach państw narodowych”. Głównym zadaniem partii była obrona „interesów rodzimych, narodowych, polskich, nie zaś zewnętrznych, obcych, unijnych”²⁶.

W Czechach Republikanie Miroslava Sládka największe sukcesy odnosili w latach 90., lecz już wtedy widoczna była ich opozycja w stosunku do procesu integracji europejskiej. Republikanie sprzeciwiali się planom wstąpienia Republiki Czeskiej zarówno do Paktu Północnoatlantyckiego, jak i Unii Europejskiej. Uczestnictwo w tych strukturach miało jakoby zagrażać narodowej suwerenności i stanowić dla tożsamości narodowej zagrożenie porównywalne do inkorporacji w skład bloku sowieckiego. Samą koncepcję integracji europejskiej porównywano do filozofii komunizmu. W 1995 roku lider Republikanów domagał się wycofania czeskiego wniosku akcesyjnego oraz zaprzestania negocjacji z UE²⁷. Alternatywą dla wejścia w struktury unijne było według Republikanów pozostanie państwem neutralnym

²³ Informacja prasowa LPR, 21.11.2001, druk luźny.

²⁴ Program Solidaryzmu Narodowego LPR, 26.11.2001, druk luźny.

²⁵ E. Maj, Cz. Maj, *Ugrupowania narodowe w Polsce. 1989–2001*, Lublin 2007, s. 263.

²⁶ K. Cebula, *Integracja Polski z Unią Europejską w programach wyborczych do PE*, Serwis Prasowy Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2004, wersja online www.ukie.gov.pl/www/serwispr.nsf [1.09.2008].

²⁷ M. Sládek, *Právě Váš hlas rozhodne!*, druk luźny, 1996, s. 33; M. Sládek, *To, co mám na mysli, je Svoboda*, druk luźny 1995, s. 7–9, 16, 34 i in.

i niezależnym, „pomostem między Wschodem a Zachodem, w Europie suwerennych i równych państw narodowych”²⁸. Choć zmarginalizowana, partia zabierała głos w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2004 roku. Konsekwentnie nawoływała do wycofania się z umowy stowarzyszeniowej z UE, uważając ją za „konia trojańskiego” czeskiego narodu i państwa²⁹.

Na Węgrzech interesująca nas Węgierska Partia Sprawiedliwości i Życia (MIÉP) nie była tak radykalna, jak jej czescy czy polscy odpowiednicy. UE traktowała jako „narzędzie manipulacji, które umożliwi [włączenie Węgrów] w proces globalizacji i likwidację narodów”. Nie wykluczano całkowicie członkostwa w Unii, w zamian za to proponowano odłożenie decyzji w tej kwestii w bliżej nieokreśloną przyszłość. Towarzyszyły temu postulaty pozostawienia węgierskiej ziemi w węgierskich rękach czy parytetu płac na terenie Unii³⁰. W tym samym czasie MIÉP podpisał formalną deklarację, w której partie parlamentarne wyrażały poparcie dla idei wejścia Węgier do UE, dodatkowo w programie wyborczym w 2002 roku stwierdzano, że „partia nie jest przeciwna węgierskiej akcesji [pod warunkiem, że] zagwarantowane zostanie przeżycie narodu, podtrzymanie węgierskiej kultury i narodowej niezależności oraz korzyści ekonomiczne”³¹. Ostatecznie jednak w referendum unijnym w 2003 roku partia stanęła na stanowisku przeciwnym akcesji. Podobne stanowisko zajęła nowopowstała partia Jobbik, o której szerzej w dalszej części artykułu.

W przypadku słowackim koncepcja polityki Słowacji wobec UE i integracji przedstawiana przez SNS opierała się na priorytecie narodowej (słowackiej) tożsamości i krytyce globalizacji oraz anty-antynarodowych elementów widocznych w procesie wspólnotowym. Dodatkowo krytyce poddano unijną machinę biurokratyczną i ideę federalizmu³². W programie partii z tego okresu czytamy: „ponieważ gospodarcze, kulturalne i polityczne problemy kraju mogą być [obecnie] rozwiązane tylko za pośrednictwem wspólnot europejskich, [...] głównym celem polityki zagranicznej SNS jest włączenie się w proces integracji europejskiej, niezależny jednak od naszej woli”³³. Partia poddawała w tymże programie w wątpliwość konieczność wstąpienia Słowacji do UE oraz wskazywała na alternatywę w postaci orientacji prorosyjskiej i prośłowiańskiej. Jednocześnie jest to przykład partii niemieszczącej się w kategoriach radykalnego sprzeciwu. Jeszcze przed 2004 roku widoczna jest zmiana stosunku do UE i próba odejścia od skrajnego, jednoznacznie antyunijnego wizerunku³⁴.

W kolejnym programie z 2002 roku SNS za strategiczny cel uznała wprowadzenie Słowacji do UE na prawach suwerennego i równoprawnego członka, co więcej, podkreślała swój udział w ponadnarodowej Unii na rzecz Europy Narodów

²⁸ S. Hanley, *Party-based euroscepticism in the Czech Republic*, [w:] *Opposing Europe...*, s. 251.

²⁹ *Program Republikanu Europarlament 2004*, „Tydenik Republika” 2004, vol. 23, s. 3; *Program Republikanu Europarlament 2004*, „Tydenik Republika” 2004, vol. 22, s. 2.

³⁰ A. Batory, *Euroscepticism in Hungarian Party System*, [w:] *Opposing Europe...*, s. 272.

³¹ *Ibidem*.

³² *Volebný program SNS pre obdobie 1998–2002*, druk luźny, s. 11.

³³ *Ibidem*, s. 18.

³⁴ *Program Národnej Abnovy – Pre volebné obdobie 2002–2006*, druk luźny, s. 2.

(UEN) i fakt, że jest siłą polityczną rozpoznawaną i uznawaną w Europie³⁵. Przy pomocy sojuszników partia zapowiadała walkę o mechanizmy integracji oparte na dobrowolności państw (nie dyktacie ekonomicznym silniejszych) i silną pozycję państw narodowych³⁶.

Ewolucja stanowisk po roku 2004

Jak wspomniano we wstępie, znalezienie się w strukturach UE stworzyło partiom narodowym nowe warunki funkcjonowania. Nie chodzi tylko o wymiar „unijny” polityki, czyli obecność w Parlamencie Europejskim. Należy spodziewać się, że w tym momencie historycznym w tej grupie partii doszło do redefinicji pewnych priorytetów, jak chociażby postaw antyunijnych i adaptacji do zmienionych warunków polityczno-społecznych. W kolejnych latach w Polsce i na Słowacji analizowane partie osiągnęły maksymalny poziom relewancji – współtworząc gabinety. To uwagi istotne z punktu widzenia czynników wpływających na status parlamentarny tej grupy partii – wejście w skład koalicji gabinetowych powodować ma osłabienie poparcia wyborczego i zmniejszenie poziomu radykalności komunikatu politycznego tych partii³⁷. W przypadku partii skrajnie prawicowych Czech i Węgier w pierwszej (po akcesji) kadencji parlamentów krajowych pozostawały one w sytuacji odwrotnej – czyli pozaparlamentarnej opozycji. W temacie integracji europejskiej partie skrajnie prawicowe po wejściu swoich państw do UE wykazały zróżnicowany poziom krytycyzmu, od umiarkowanej, a nawet pragmatycznej postawy przedstawicieli słowackich i polskich, po spełniające kryteria twardego eurosceptycyzmu stanowisko czeskiej i węgierskiej skrajnej prawicy.

Zmiana ta była szczególnie widoczna w roku 2005 w wypowiedziach R. Giertycha, który w jednym z wywiadów stwierdził, że Liga „nie chce wyjścia Polski z Unii tak długo, jak długo pozytywny stosunek do integracji będzie dominował w badaniach opinii publicznej”. Sformułowania, które można traktować jako echa twardego eurosceptycyzmu z kampanii referendalnej 2003 roku, dotyczyły wizji LPR Polski suwerennej, bez wspólnej polityki zagranicznej i obrony, a także blokującej europejską konstytucję³⁸. W podobnym tonie utrzymany był program wyborczy tej partii z roku 2007, kiedy LPR startowała w koalicji z dwoma ugrupowaniami (Prawicą RP i UPR). W deklaracji partnerów kwestia unijna traktowana była ogólnikowo – nie było mowy o postulacie wyjścia Polski z UE, partia preferowała: „silną pozycję Polski: zarówno w relacjach dwustronnych, szczególnie we współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, jak i w strukturach współpracy, do których należymy – NATO i Unii Europejskiej (ze szczególnym zwróceniem uwagi na konieczność budowania silnej opinii chrześcijańskiej w strukturach Unii)”³⁹. Koalicjanci sprzeciwiali

³⁵ Ibidem, s. 8.

³⁶ Ibidem, s. 9.

³⁷ Por. B. Cholova, D. Kasprowicz, *Fertile ground for populism? Populist parties in Poland and Bulgaria: tentative framework*, referat wygłoszony podczas ECPR Graduate Conference 2010.

³⁸ Treść konferencji prasowej Macieja Giertycha, Hotel Marriott, Warszawa, 3.06.2005. Dostępne na stronie www.psz.pl [25.10.2010].

³⁹ Deklaracja wyborcza 2007 r., druk luźny.

się wprowadzeniu „przemianowanej konstytucji europejskiej” i waluty euro oraz „rozszerzeniu kompetencji socjalistycznej biurokracji brukselskiej”⁴⁰. Postulaty te konsekwentnie zdominowały przekaz LPR w odniesieniu do kwestii integracji europejskiej. Zarówno w polskim Parlamencie jak i w Parlamencie Europejskim sprzeciwiano się unijnemu Traktatowi Konstytucyjnemu, a później traktatowi z Lizbony, wprowadzeniu w Polsce wspólnej waluty oraz Karcie Praw Podstawowych. Regulacje te, zdaniem posłów LPR, służyły próbom budowania unijnego super-państwa i likwidowania suwerenności państw europejskich⁴¹. W ostatnich wyborach do Parlamentu Europejskiego LPR wystartowała pod szyldem Libertas, w programie wyrażając niezmiennie krytyczny stosunek do dalszego procesu integracji – LPR wraz z Libertas sprzeciwiała się ratyfikacji „szkodliwego dla niepodległości Polski” Traktatu Lizbońskiego i odrzucała „niszczenie demokracji przez dominację niejawnych struktur decydujących o losach narodów Europy”⁴².

W latach 2004–2009 LPR miało w Parlamencie Europejskim 10 posłów, przy czym była to partia, która w PE uległa największemu rozdrobnieniu, na koniec kadencji zaledwie jeden eurodeputowany wybrany z list LPR pozostał w partii. Nie zmienia to jednak faktu, że dla LPR w ostatniej fazie działań ta instytucja europejska pozostała jedyną parlamentarną strukturą. Przypomnijmy, w roku 2007 po urzędującym niespełna rok gabinecie współtworzonym przez LPR, partia nie przekroczyła progu wyborczego, do chwili obecnej pozostając poza parlamentem. Znamienne też są słowa jej byłego lidera Romana Giertycha, który w roku 2009 mówił: „Nie jest tak strasznie, jak mówiliśmy my, i nie jest tak dobrze, jak mówili ci, którzy byli zwolennikami wejścia do Unii”⁴³. Ostatecznie uznał, że obecność Polski w UE *per saldo* opłacała się.

W Czechach spadającemu poparciu i znaczeniu Republikanów Miroslava Sládka towarzyszyło powstanie nowych podmiotów. Mowa o Partii Narodowej (NS) przedstawianej jako partia patriotyczna, zorientowana konserwatywnie i narodowo⁴⁴. Celem partii jest przywrócenie w społeczeństwie wartości patriotycznych, pełna integracja z czeskim systemem politycznym oraz krytyka członkostwa Czech w Unii Europejskiej. Jednocześnie najważniejsze w agendzie tej partii są hasła antyromskie i antyislamskie⁴⁵. Partia ta, podobnie jak Republikanie Sládka, odgrywa marginalną rolę w systemie partyjnym – w wyborach 2006 roku otrzymała 0,17%, czyli 9341 głosów⁴⁶. Drugim przykładem jest Partia Robotników (DS), która w wyborach do Parlamentu Europejskiego zdobyła 1,07% głosów (ponad 25 tys.) i po raz pierwszy subwencję budżetową. Partie te nie dominują, jeśli chodzi o kwestie europejskie i ich krytykę, gdyż, jak pisze M. Mares: „eurosceptyczne nastawienie charakteryzuje zarówno przedstawicieli czeskiej skrajnej prawicy, jak i reprezentantów polityczne-

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Informacja ze strony internetowej LPR z dn. 11.07.2007 r., www.lpr.pl [25.10.2010].

⁴² Stanowisko Zarządu Głównego Ligi Polskich Rodzin w sprawie wyborów do Parlamentu Europejskiego, maj 2009, druk luźny.

⁴³ Wywiad udzielony przez R. Giertycha Polskiej Agencji Prasowej [26.04.2009].

⁴⁴ www.narodni-strana.cz/program.php [5.08.2008].

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ www.volby.cz [23.02.2007].

go mainstreamu (w tym prezydenta Vaclava Klause). Tymczasem obóz stanowczo popierający aktywny udział Czech w procesie integracji składał się z socjaldemokratów, chadeków oraz liberałów⁴⁷.

Partia Robotników w programie z 2008 roku kontynuowała postulaty Republikanów z okresu przedakcesyjnego – domagała się przywrócenia „suwerenności Republiki Czeskiej” i wycofania się z Unii Europejskiej. Krytykowano przeniesienie uprawnień instytucji narodowych na poziom UE oraz „proces federalizacji Europy, utworzenia jednolitej europejskiego rządu i funkcji prezydenta⁴⁸. Dodatkowo DS zaliczała się do grona przeciwników Europejskiego Traktatu Konstytucyjnego, którego odrzuceniu towarzyszył komentarz, iż jest to „początek końca UE⁴⁹. Unia została przedstawiona jako biurokratyczny moloch, który „odbiera suwerenność narodom państw członkowskich, otwiera kontynent na muzułmanów i ich zbrodniczą ideologię [...], niszczy przemysł cukrowniczy i maszynowy Czech, wymagane działania to natychmiastowe wyjście ze struktur unijnych⁵⁰. Przed objęciem przez Czechy prezydencji w UE DS dokonała jednoznacznie krytycznego podsumowania 5 lat członkostwa i, podobnie jak jej odpowiedniki słowacki i polski, sprzeciwiała się dalszemu rozszerzeniu UE⁵¹.

Ewolucja programowa, która nastąpiła w przypadku LPR, ma swoje odwzorowanie w programie czeskiej skrajnej prawicy. W lutym 2010 roku partia została zdelegalizowana pod zarzutem propagowania rasizmu i ksenofobii oraz ustroju totalitarnego, na jej miejsce liderzy partii zarejestrowali nowy podmiot – Partię Robotniczą Sprawiedliwości Społecznej (DSSS). Kwestie europejskie w materiałach „nowej” partii mają marginalną pozycję i nie są aż tak jednoznaczne. Znikają zapisy o wyjściu z UE, partia krytykuje głównie unijną biurokrację i słabą reprezentację interesów czeskich (zwłaszcza rolników) przez czeskich europosłów, w kwestiach ekonomicznych (np. polityki energetycznej) postuluje współpracę poza strukturami unijnymi, np. z Rosją, a za przykład państw niezależnych stawia Szwajcarię i Norwegię⁵². Z drugiej strony w dokumentach i wystąpieniach widnieją deklaracje świadczące pośrednio o akceptacji samego faktu członkostwa, DS w ramach Unii Europejskiej deklaruje współpracę z partiami politycznymi o podobnym profilu⁵³. Trudno w tym momencie ocenić, na ile zmiany te mają charakter pragmatycznej reakcji na fakt delegalizacji, tym bardziej że czeska skrajna prawica nadal pozostaje na marginesie życia politycznego.

Na Węgrzech, podobnie jak w Czechach, po roku 2001 katalog partii skrajnie prawicowych powiększył się. Mowa o partii Jobbik – Ruch na rzecz Lepszych Węgier, założonej w roku 2002. W wyborach parlamentarnych w 2006 roku Jobbik stworzył

⁴⁷ V. Hloušek, L. Kopeček, *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*, Brno, s. 99.

⁴⁸ *Program Delanicke Strany*, czerwiec 2008, druk luźny.

⁴⁹ „Delanicke listy” 2009, vol. 13.

⁵⁰ „Delanicke listy” 2007, vol. 17.

⁵¹ „Delanicke listy” 2009, vol. 25.

⁵² „Delanicke listy” 2010, vol. 27.

⁵³ *Programová listina DSSS*, druk luźny; *Ekonomický program DSSS*, „Delanicke listy” 2010, vol. 27.

koalicję z MIÉP. Partie zdobyły 119 007 głosów (2,2%), nie przekraczając progu wyborczego. Sytuacja zmieniła się w roku 2009, kiedy w wyborach do Parlamentu Europejskiego Jobbik stworzył własną listę, zdobywając 427 773 głosów (14,77%). Poparcie dla partii rosło i rok później po raz pierwszy weszła do węgierskiego parlamentu, zwiększając swój wynik sprzed czterech lat o ponad 14 punktów procentowych do 16,67% czyli 855,436 głosów. W przeciwieństwie do partii czeskiej, u której dominuje krytyka instytucji unijnych, partia węgierska w kwestiach europejskich oprócz krytyki wysuwa także alternatywne rozwiązania.

Liderzy partii członkostwo Węgier w UE tłumaczą w interesujący sposób, a mianowicie traktują je bardziej jako wyraz lojalności narodu węgierskiego wobec uniwersalnych europejskich wartości niż instytucji UE. Nadrzędnym tematem jest „pozostawanie Europejczykami”, co może mieć miejsce także poza strukturami unijnymi. Tymczasem pozostawanie w jej obrębie wydaje się mieć cel bardzo pragmatyczny, w programie Jobbik z 2010 roku widnieje wyraźny sprzeciw wobec założeń Traktatu Lizbońskiego, plan promocji wraz z sojusznikami projektu Europy Narodów, bezkompromisowe działania na rzecz interesu węgierskiego oraz użycie istniejących narzędzi polityki regionalnej UE do osiągnięcia jedności ekonomicznej i kulturowej diaspory węgierskiej⁵⁴.

Jobbik w dokumentach z 2010 roku umieścił plany renegeacji węgierskiego traktatu akcesyjnego, czytamy w nim m.in.: „wcześniejsze rządy zdradziły ideę społecznego dobrobytu na rzecz zysków wielkich korporacji. Otworzyliśmy nasz rynek żywnościowy w zamian za niskie subsydia. Dlatego planujemy wprowadzić zmiany w niekorzystnych dla Węgier zapisach traktatu stowarzyszeniowego, co za tym idzie, chcemy podnieść pytanie o konieczność naszego dalszego członkostwa w UE”⁵⁵. Podobne zamiary dotyczą węgierskich zobowiązań w dziedzinie energetyki oraz ograniczenia wpływu EU na węgierski rynek pracy. Na tle pozostałych partii tej grupy, stanowisko Jobbik jest najbardziej charakterystyczne, krytyka procesów integracyjnych idzie tu bowiem w parze z jasno postawionymi politycznymi priorytetami, których realizacja jest możliwa właśnie dzięki unijnym narzędziom.

Tymczasem po wejściu Słowacji do UE podobna zmiana retoryki widoczna była w komunikatach Słowackiej Partii Narodowej. Rozpoczęta jeszcze przed rokiem ewolucja programowa, w okresie członkostwa plasuje tę partię w gronie najbardziej kompromisowym. W roku 2006 przed wyborami stwierdzano, że „wejście Słowacji do UE nie jest ani początkiem, ani końcem słowackiej historii”⁵⁶. Co istotne, w przeciwieństwie do poprzedniej kampanii kwestie integracyjne zeszły na drugi plan. Skupiono się na aspektach ekonomicznych⁵⁷. W wyborach tych SNS osiągnął najlepszy w historii wynik, stał się trzecią siłą słowackiego parlamentu i do roku 2010

⁵⁴ Należy przypomnieć, że głównym hasłem Jobbik jest „znielowanie” skutków Traktatu z Trianon oraz polityka, której podmiotem jest naród węgierski, w tym również obywatele żyjący w dużej części poza granicami państwa, głównie na Słowacji i w Rumunii.

⁵⁵ Jobbik – Radical Change, 2010, druk luźny.

⁵⁶ *Volebný program Slovenskej Narodnej Strany „Sme Slovaci Slovakou Slovenskou Vladu. 2006”*, druk luźny, s. 64.

⁵⁷ Szerzej M. Muransky, *EU agenda in Slovak Political Scene*, [w:] *Completing Membership in East Central Europe*, ed. A. Agh, M. Szemere, Budapest 2007.

członkiem koalicji premiera Roberta Fico (Smer). Od roku 2009 w Parlamencie Europejskim reprezentował partię jeden eurodeputowany.

W tym czasie postulaty spowolnienia procesu integracji europejskiej zostały zastąpione obietnicami efektywnego działania w ramach UE na rzecz budowania pozycji Słowacji na arenie międzynarodowej (w tym UE). SNS deklarowała realizację wszystkich międzynarodowych umów, w tym stowarzyszeniowej, przy czym wizja Unii w dokumentach partii to Europa Narodów, nie „europejskie sfederalizowane super-państwo”⁵⁸. W tej kadencji SNS trudno mówić o twardym eurosceptycyzmie. Partia poparła przyjęcie euro (przy postulatcie zachowania kompetencji fiskalnych na poziomie krajowym) oraz Traktatu Lizbońskiego (z zastrzeżeniem zgłaszanym w trakcie prac nad kształtem stanowiska słowackiego, że przeniesienie uprawnień na poziom unijny zbiegnie się ze wzmocnieniem roli narodowych parlamentów)⁵⁹.

W ramach istniejących struktur SNS planuje działania na rzecz stworzenia europejskich sił zbrojnych oraz powołania drugiej izby Parlamentu Europejskiego, gdzie prawo weta miałyby państwa członkowskie w wypadkach zagrożenia wewnętrznej suwerenności oraz walki z unijną biurokracją⁶⁰. Jeśli chodzi o plany rozszerzenia Unii, SNS wyraźnie się temu sprzeciwia.

Konkluzje

Obszarem badawczym eksplorowanym w ramach tego artykułu był stosunek partii skrajnie prawicowych do szeroko rozumianego procesu integracji europejskiej oraz instytucji UE. W tym celu wykorzystano schemat, w którym autorka wyróżniła trzy główne obszary – założeń, praktyki oraz wizji europejskiej integracji. Umożliwiło to wydzielenie trzech typów eurosceptycyzmu partii skrajnie prawicowych w Europie Zachodniej. Narzędzie to w głównej części artykułu zastosowane do jakościowej analizy materiałów miało ukazać ewolucję postaw wybranych partii skrajnie prawicowych nowych państw członkowskich (Polski, Czech, Słowacji i Węgier) w latach 2001–2010.

Dwa z trzech rodzajów eurosceptycyzmu wyodrębnionych w analizie S. Vasilopoulou miały w analizowanym okresie swoich reprezentantów w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Pierwsza grupa złożona z partii prezentujących najbardziej radykalne propozycje – kontestujących wszystkie trzy elementy integracji, a więc postulujące wyjście poszczególnych państw ze struktur UE, realizację polityk przez instytucje narodowe, była najliczniejsza w okresie przedakcesyjnym, kiedy większość analizowanych partii była przeciwna wejściu poszczególnych państw do UE, mowa o LPR, MIEP, Jobbik, Republikanach Sładka i DS (wyjątek stanowiła słowacka SNS). Jednak po roku 2004 te same kategorie analizy wykluczyły większą część partii z tejże grupy. W przypadku czeskim (DS, DSSS) do początku roku 2010 wyraźny był postulat wyjścia Czech z UE, lecz i on przestał być eksponowany po delegalizacji partii i powołaniu w jej miejsce nowych struktur.

Ewolucja programowa po rozszerzeniu UE w 2004 roku również objęła większość przypadków. Partie uznały zasadę współpracy na szczeblu europejskim, o ile

⁵⁸ *Volebný program Slovenskej Narodnej Strany 2010*, druk luźny.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

przynosi to korzyści państwu narodowym. Jednak idąca za tym harmonizacja i unifikacja ma być podporządkowana interesowi narodowemu i zasadzie suwerenności, która nie może być przedmiotem kompromisu. Najbardziej widoczne zmiany dotyczą LPR i SNS. W nowej wersji UE powinna zostać zreformowana w celu zapewnienia korzyści państwu narodowym. Skrajnie prawicowa reprezentacja nowych państw członkowskich lokująca się w tej grupie postuluje realizację idei Europy Narodów, czego symbolem był sprzeciw wobec Traktatu Konstytucyjnego i Traktatu Lizbońskiego. To przykład najbardziej koncyliacyjnego podejścia. Pozostałe dwie partie lat 90. MIEP i Republikanie zostały zmarginalizowane i na scenie partyjnej odpowiednio Węgier i Czech zastąpione przez nowe podmioty – najbardziej radykalną pozaparlamentarną DSSS i Jobbik. To właśnie stosunek tej partii do kwestii unijnych wydaje się szczególnie interesujący. Odzwierciedla on, obserwowaną w państwach Europy Zachodniej, elastyczność organizacyjną i programową partii skrajnie prawicowych. Partia ta, przy zachowaniu swojego eurosceptycznego stanowiska, wykorzystuje bądź planuje wykorzystać istniejące instrumenty do wprowadzenia w życie kontrowersyjnych postulatów.

Znany w literaturze paradoks demokracji ujawnia się tutaj ze zdwojoną siłą. Siły w pierwszej fazie oponujące wobec faktu integracji państw z UE zmieniły swoje stanowisko nie tylko w sferze deklaratywnej – żadna z partii radykalnych oponentów integracji i instytucji UE nie zrezygnowała ze startu w wyborach do Parlamentu Europejskiego, co więcej, dla niektórych z nich była to jedyna parlamentarna platforma działania w przypadku marginalizacji na scenie krajowej. Środkowoeuropejska (partyjna) skrajna prawica tylko w jednostkowych przypadkach pozostaje na twardym eurosceptycznym stanowisku. W większości przypadków podjęła, wydaje się bardziej realne do realizacji, wyzwanie rekonstrukcji unijnego *status quo*.

Bibliografia

- Batory A., *Euroscepticism in Hungarian Party System*, [w:] *Opposing Europe*, ed. P. Taggart, A. Szczerbiak, vol. 1, Oxford 2008
- Batory A., *Membership in Hungarian Party Politics Attitudes to Europe: Ideology, Strategy and the Issue of European Union*, „Party Politics” 2002, vol. 8
- Cebula K., *Integracja Polski z Unią Europejską w programach wyborczych do PE, Serwis Prasowy Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej*, Warszawa 2004, wersja online www.ukie.gov.pl/www/serwispr.nsf [1.09.2008]
- Cholova B., Kasprowicz D., *Fertile ground for populism? Populist parties in Poland and Bulgaria: tentative framework*, referat wygłoszony podczas ECPR Graduate Conference 2010.
- Deklaracja członkowska Polskiego Komitetu Niepodległości, 9.12.2002, druk luźny
- Deklaracja wyborcza 2007, druk luźny
- „Delanicke listy”, 2007, vol. 17; 2009, vol. 13, 25; 2010, vol. 27
- Ekonomicky program DSSS*, „Delanicke listy” 2010, vol. 27
- Hanley S., *Party-based euroscepticism in the Czech Republic*, [w:] *Opposing Europe*, ed. P. Taggart, A. Szczerbiak, vol. 1, Oxford 2008
- Hix S., Lord Ch., *Political Parties in the European Union*, London 1997
- Hix S., *Parties at the European level*, [w:] *Political parties in advanced industrial democracies*, ed. P. Webb, D. Farrell, I. Holliday, Oxford 2003

- Hloušek V., Kopeček L., *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě. (Conflicting democracy. The Modern mass politics in Central Europe)*, Brno 2004
- Informacja prasowa LPR, 21.11.2001, druk luźny
- Informacja ze strony internetowej LPR z dn. 11.07.2007, www.lpr.pl [25.10.2010]
- Jobbik – Radical Change, 2010, druk luźny
- Mair P., *Party System Change Approaches and Interpretations*, Oxford University Press, Oxford 2002
- Mair P., *Political Opposition and the European Union*, „Government and Opposition” 2007, vol. 42(1)
- Mair P., *The limited impact of Europe on national party systems*, „West European Politics” 2000, vol. 23(4)
- Maj E., Maj Cz., *Ugrupowania narodowe w Polsce. 1989–2001*, Lublin 2007
- Muransky M., *EU agenda in Slovak Political Scene*, [w:] *Completing Membership in East Central Europe*, ed. A. Agh, M. Szemere, Budapest 2007
- Oświadczenie Klubu Parlamentarnego LPR w sprawie sytuacji kobiet w Polsce, 7.03.2002 r., druk luźny
- Oświadczenie podpisane przez Z. Wrzodaka, R. Giertycha, J. Łopuszańskiego, W. Tomczaka, M. Grabowskiego, A. Biele, J. Dąbrowskiego, A. Macierewicza z dn. 22 czerwca 2001 r., druk luźny
- Podraza A., *Central Europe in the process of European integration. A comparative study of strategies of the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia towards deepening and widening of the European Integration*. Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation, Praga 2000
- Program Delanicke Strany*, czerwiec 2008, druk luźny
- Program Národnej Obnovy – Pre volebné obdobie 2002–2006*, druk luźny
- Program Republikanu Europarlament 2004*, „Tydenik Republika” 2004, vol. 23
- Program Solidaryzmu Narodowego LPR*, 26.11.2001, druk luźny
- Programová listina DSSS*, druk luźny
- Rulikova M., *The influence of Pre-Accession Status on Euroscepticism in EU Candidate Countries*, „Perspectives on European Politics and Society” 2004, vol. 4
- Sládek M., *Právě Váš hlas rozhodne!*, druk luźny 1996
- Sládek M., *To, co mám na mysli, je Svoboda*, druk luźny 1995
- Stanowisko Zarządu Głównego Ligi Polskich Rodzin w sprawie wyborów do Parlamentu Europejskiego, maj 2009, druk luźny
- Vasiliopoulou S., *Varieties of euroscepticism*, „Journal of Contemporary European Research” 2009, Vol. 5, No. 1
- Volebný program Slovenskej Narodnej Strany „Sme Slovaci Slovenskou Vladu. 2006”*, druk luźny
- Volebný program Slovenskej Narodnej Strany 2010*, druk luźny
- Volebný program SNS pre obdobie 1998–2002*, druk luźny
- Założenia programowe LPR, druk luźny
- Zapis konferencji prasowej Macieja Giertycha, Hotel Marriott, Warszawa, 3.06.2005 r., www.psz.pl [25.10.2010]

(De)constructing Europe: extreme right-wing parties about the European issues

Abstract

Deepening European integration has always given rise to disputes and controversies, both at the individual and at the institutional level. One of the most prominent groups shaping the debates have been political parties, their leaders and representatives both at home and abroad. The paper aims at presenting the views of the extreme right-wing parties on the broadly conceived issue of the European integration. The paper follows the framework which focuses on three main aspects: principles, practice and vision of the European integration. On this basis, three types of Eurosceptic attitudes of right-wing parties in Western Europe are distinguished and used in further comparisons. In the main section of the paper, the qualitative analysis of party manifestos and statements is conducted to demonstrate the evolution of views of some extreme right-wing parties in new member states (Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary) between the years 2001-2010. The examples analysed are compared with relevant specimens of West European party policies and shown in their many variants.